

ŞAİR VE YAZAR BİYOGRAFİLERİNE KATKISI BAKIMINDAN LÜGAT-İ NÂCÎ

Lugat-i Naci and Its Contribution to the Biographies of Poets and Writers

M. Korkut ÇEÇEN¹

¹ Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı, korkut.cecen@inonu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-8469-4614

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 18.09.2021
Kabul/Accepted: 24.10.2021

DOI:10.20322/littera.997148

Anahtar Kelimeler

Muallim Nâcî, Lûgat-i Nâcî, şair ve yazarlar, biyografi.

ÖZ

Muallim Nâcî 1891 yılında hazırlamaya başladığı lûgatini fasiküller hâlinde yayımlamış ve lûgatteki madde başı kelimeleri üç hareke düzenine göre sıralamıştır. Lûgati “fetvâ” kelimesine kadar yazan Nâcî’nin 1893’te ani vefatından dolayı eser yarım kalmıştır. Asır Kütüphanesi sahibi Kirkor Faik, lûgati yayımlamak üzere müstecâbîzâde ile birlikte Nâcî’nin ailesinden satın almıştır. Müstecâbîzâde İsmet, Nâcî’nin müstecâbîzâde ve notlarından hareketle lûgati tamamlamıştır. Birkaç kez yayımlanan lûgatin rağbet görmesi üzerine Kirkor Efendi lûgatte yeni bazı düzenleme ve eklemeler yapmak istemiş ve bu işi Tâhirü’l-Mevlevî’ye teklif etmiştir. Tâhirü’l-Mevlevî ise Zeki Efendi ile birlikte bu işi yapabileceğini bildirmiştir. Zeki Efendi lûgati alfabetik düzene göre sıralamış; Tâhirü’l-Mevlevî ise lûgati baştan sona inceleyerek gerekli tashihleri yapmış ve lûgate çok sayıda yeni madde başı eklemiştir. Eklenen bu maddelerde birçok şair ve yazar biyografisi de vardır. Bu biyografilerin varlığı lûgatin ayırt edici özelliklerindedir.

Bu çalışmanın konusu Lûgat-i Nâcî’deki şair ve yazar biyografileridir. Muallim Nâcî’nin bizzat yazdığı biyografilerin hangileri olduğu ve lûgatin tamamlanması, geliştirilmesinde görev alan Müstecâbîzâde İsmet ile Tâhirü’l-Mevlevî’nin esere yeni biyografiler ekleyip eklemediğine ilişkin sorulara cevapların arandığı bu çalışmada lûgatin çeşitli baskıları karşılaştırılarak şair ve yazar biyografileri tespit edilmiş ve Tâhirü’l-Mevlevî’nin lûgate çok sayıda biyografi eklediği görülmüştür. Bundan sonra biyografiler bakımından Tâhirü’l-Mevlevî’nin kaynakları araştırılmıştır. Şair ve yazarların yaşadıkları yüzyıllar tespit edilerek, bunlar doğum ve vefat yılları ile birlikte sıralanmıştır. Söz konusu ediplere ait veriler çeşitli tablo ve grafiklerle değerlendirilerek okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Sonuç olarak Lûgat-i Nâcî’nin şair ve yazar biyografilerine katkısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

Muallim Naci (Naci The Teacher) started to prepare his dictionary Lugat-i Naci in 1891 and published it in fascicules where the dictionary entries were organized in three diacritics based on Arabic consonants/vowels. Until his sudden death in 1893, he worked up to the word “fatwa” after which the dictionary was left unfinished. Kirkor Faik, the owner of Asir Library, purchased the dictionary from his family along with Naci’s drafts to publish it. Mustecabizade Ismet completed the work based on Naci’s drafts and notes. The dictionary was still in demand after a few presses, and Kirkor Efendi wished to publish it and asked Tahiru’l-Mevlevi for reorganizations and additions. Tahiru’l-Mevlevi accepted the offer and worked with Zeki Efendi. While Zeki Efendi rearranged the dictionary in alphabetical order, Tahiru’l-Mevlevi went over the whole work, did necessary corrections, and added many more entries. These new entries include biographies of many poets and writers. The distinguishing feature of the dictionary is its inclusion of these biographies.

This study deals with the aforementioned biographies in Lugat-i Naci. It questions ownership of the biography entries to find out which ones were actually written by Naci, if Mustecabizade Ismet or Tahiru’l-Mevlevi added any biography entries, and if they did, which ones were written by them. Various editions of the dictionary were compared, and it is concluded that Tahiru’l-Mevlevi included many biographies into the dictionary. Next, his entries were analysed to locate his sources. The periods when those poets and writers lived were defined and ranked with their dates of birth and death. The data are presented

in various tables and graphics for the benefit of readers. Consequently, the present study aims to present the contribution of Lügat-i Naci in the illumination of various poets' and writers' biographies.

Atıf/Citation: Çeçen, M. K. (2021), "Şair ve Yazar Biyografilerine Katkısı Bakımından Lügat-i Nâcî", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/4, 1067-1086.

Sorumlu yazar/Corresponding author: M. Korkut ÇEÇEN, korkut.cecen@inonu.edu.tr

GİRİŞ

Sözlükler genel olarak kelimeler, kavramlar ve tamlamalar gibi dil unsurlarının anlam karşılıklarını veren eserlerdir. Bununla birlikte bazı sözlüklerin farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bunda sözlüğü hazırlayanın mesleği ve ilgi alanının etkili olduğu düşünülebilir. Türk Dili ve Edebiyatı alanında Dîvânü Lügâti't-Türk'ten başlayarak günümüze gelinceye kadar birçok sözlük hazırlanmıştır. Manzum ve mensur olarak kaleme alınan çok sayıda sözlük, yazma nüshalar halinde nadir eser kütüphanelerinde bulunmaktadır. 18. yüzyılda İbrahim Müteferrika tarafından kurulan matbaada 1729'da yayımlanan ilk eser, Vankulu Lügati'dir. Bundan sonra, özellikle 19. yüzyılda, eski harfli çok sayıda sözlük neşredilmiştir.

Matbuat imkânlarıyla eski harfli olarak yayımlanan sözlüklerden biri de Lügat-i Nâcî'dir. 19. yüzyılda şair, yazar ve münekkit olarak şöhret bulan Muallim Nâcî'nin sözlüğü, Türkçedeki Arapça, Farsça ve Batı kökenli kelimelere verilen karşılıklar ve açıklamalardan meydana gelir. Edebî metinlerde geçen birçok kelime, tabir ve tamlamalara yer vermesi yönüyle eser bir edebiyat lügati olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte Lügat-i Nâcî'nin dikkate değer bir başka özelliği ise şair ve yazar biyografilerini içermesidir. Bu makalede Lügat-i Nâcî içerdiği biyografiler bakımından incelenmeye çalışılmıştır. Bunun için öncelikle lüğatin yayın sürecini gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Muallim Nâcî'nin ilk olarak 1306/1888-89'da fasiküller hâlinde yayımlamaya başladığı eseri, "Çocuklar İçin Lügat Kitâbı" başlığını taşıyordu (Uçman 2003: 220). Sözlüğü "fetvâ" maddesine kadar yazan Nâcî'nin 1893'te vefat etmesiyle sözlük yarım kalmıştır. Asır Kütüphanesi sahibi Kirkor Fâik Efendi, bu fasikülleri satın almış ve Nâcî'nin arkadaşı Müstecâbîzâde İsmet'ten sözlüğü tamamlamasını istemiştir (Tâhirü'l-Mevlevî 2012: 67). Müstecâbîzâde İsmet'in Nâcî'nin notlarına ve müsveddelerine dayanarak ikmal ettiği sözlük, 1894'te yayımlanmıştır. Müstecâbîzâde sözlüğe "Nâcî" maddesini ekleyerek Muallim Nâcî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili derli toplu ilk bilgileri sözlük içerisinde vermiştir (Uçman 2003: 220). Lüğatin 1316/1898-1899 tarihli bir baskısının iç kapağında eser adı "Tetimme-i Lügat-i Nâcî" ve muharriri "Müstecâbîzâde İsmet" olarak kaydedilmiştir. Sözlüğe dair "ihtârât", "işârât" başlıklı giriş bölümleri ile "hatâ ve savâb cedveli"nden sonra gelen sayfada "Çocuklar İçin Lügat Kitâbı" başlığı altında kelimeler ve karşılıkları verilmeye başlanmıştır. Bu baskıdaki "Nâcî" maddesinde Müstecâbîzâde, lügati tamamlamaya çalıştığını anlatmaktadır: "Mübtedîler için âsâr-ı sâiresinden ziyâde müfîd olan bu lügat kitâbını fetvâ kelimesine kadar yazıp bırakmış olduğundan ondan aşağısının Tetimme-i Lügat-i Nâcî 'unvânı altında taraf-ı kemterânemden itmâmına gayret edilmektedir.

(Müstecâbîzâde 1316: 1312)“ Lügat basımı tamamlansa da “taraf-ı kemterânemden itmâmına gayret edilmektedir.” ifadesi lüğatin sonraki birkaç neşrinde de değiştirilmemiştir. Tâhirü'l-Mevlevî neşrinde ise “... ondan aşağısı Tetimme-i Lügat-i Nâcî ‘unvânı altında edîb-i muktedir Müstecâbîzâde ‘İsmet Bey Efendi tarafından itmâm edilmiştir.” denilerek madde güncellenmiş ve lüğatin tamamlandığı belirtilmiştir (Muallim Nâcî ? : 879). Lügat 1317/1899-1900, 1318/1900-01 ve 1322/1904-05’te (Uçman 2003: 220) yeniden basılmıştır.

Muallim Nâcî, Lügat-i Nâcî’de madde başı kelimeleri hareke sistemine göre dizmiştir. Buna göre her harfteki kelimeler sırasıyla üstünlü (a, e), esreli (ı, i) ve ötreli (o, ö, u, ü) olacak şekilde verilmiştir. Bu sisteme göre bir harfe ait kelimelerden sırasıyla ilk harfi üstünlü, sonra esreli ve daha sonra da ötreli olanlar alt başlıklar halinde verilmekte ve her hareke başlığı altındaki kelimeler kendi içlerinde alfabetik olarak sıralanmaktadır. Sözlüğün 1306/1888-1889’dan 1322/1904-05’e kadar olan baskılarında bu sistem kullanılmıştır.

Lügat-i Nâcî’nin gördüğü rağbet üzerine Kirkor Efendi bazı düzenlemeler yaparak eseri yeniden neşretmek istemiştir. Lügati yeniden düzenleme ve tashih işini Tâhirü'l-Mevlevî’ye teklif etmiştir. Buna göre yukarıda ifade edilen her harfin içindeki üç ayrı hareke düzeni birleştirilecek, kelimeler alfabetik sıraya uygun olarak dizilecek ve gerekli yeni kelimeler ilave edilecektir. Bu düzenlemede her forma için Kirkor Efendi 25 kuruş ödeyecektir (Tâhirü'l-Mevlevî, 2012: 67-68). Teklifi kabul eden Tâhirü'l-Mevlevî bu hususu hatıratında şöyle anlatmaktadır: “Kabul ettim ve hiç olmazsa kesip yazmak zahmetinden kurtulmak için fasıllardaki elfâzın bir araya cemi vazifesini Zeki Efendi’ye havale eyledim. Zeki Efendi kendisine verilen iki lügat kitabının sütunlarını kesecek, oradaki kelimâtı alettertip dizip yapıştıracak, forma başına da 10 kuruş alacaktı. Ben de onların tertibine bakacak, ilavesi icap eden lügati yazacak, basılan formları da sütun ve sayfa hâlinde iki defa okuyacaktım. (2012: 68)“ Tâhirü'l-Mevlevî alfabetik sıraya göre yeniden dizilen lüğatteki maddelerde tashihler yapmış, yeni kelimeler eklemiş, kimi yerde madde başı kelimelerle ilgili örnek beyitlere yer vermiştir. Kimi yerde ise kendi şiirinden seçtiği beyitleri örnek göstermiştir. Sözlüğün yeniden tertibinde ve tashihinde epeyce emeği geçen Tâhirü'l-Mevlevî, lügate kendi adını musahhih olarak eklememiş; bununla birlikte bazı maddelerde kendi beyitlerini örnek olarak göstermiştir¹. Kendisi bu konuda şunları söylemektedir: “Tashih ve ilave suretiyle epeyce emeğim sebk ettiği hâlde, musahhihi filan diye imza koymak istemedim. Yalnız şevâhid olmak üzere asar-ı kemterânemden bazı beyitler ilave etmiştim. Bu kadcılık cür’etim, ümid ederim ki hıdemat-ı mesbukama bağışlanır. (2012: 70)“

Lügat-i Nâcî’nin yeni baskısı da rağbet görünce Kirkor Efendi çocuklara mahsus bir Lügat-i Nâcî yaptırmak istemiştir. Bunun için madde başı kelimelerdeki örnek cümleler ve beyitlerin kaldırılarak lüğatin yeniden düzenlenmesini Tâhirü'l-Mevlevî’ye teklif etmiş; o ise bu işle meşgul olmak istemediğinden Zeki Efendi’nin bu işi güzel bir şekilde yapabileceğini söylemiştir. Nihayet Zeki Efendi’nin tertibiyle Küçük Lügat-i Nâcî neşredilmiştir (Tâhirü'l-Mevlevî, 2012: 70).

¹ Tâhirü'l-Mevlevî’nin sözlükte kendi beyitlerini örnek olarak kullanmasını Kazım Yetiş bir yazısında eleştirmektedir. bk. Kazım Yetiş (2003). “Lügat-i Nâcî Ne Dereceye Kadar Muallim Naci’nindir?” *Türk Dili*. 85 (616). Ankara: 417-423.

Tâhirü'l-Mevlevî, Lügat-i Nâcî'nin temel özelliklerine bağlı kalarak lügati genişletmeye çalışmıştır. Lügat-i Nâcî baskıları içinde madde başları en çok ve en geliştirilmiş olanı Tâhirü'l-Mevlevî'nin musahhahliğinde bulunduğu baskıdır. Çeşitli tarihlerde basılan ve uzun yıllar rağbet gören bu eser, yazarının vefatının 85. yılı olan 1978'de Faruk Kadri Timurtaş'ın "Muallim Nâcî ve Lugatı" başlıklı bir takriz yazısıyla² birlikte tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır (Muallim Nâcî (1978). *Lügat-i Nâcî*. İstanbul: Çağrı Yay.). Bu tıpkıbasım da günümüze gelinceye kadar birçok kez yayımlanmıştır. Yakın dönemde ise Ahmet Kartal, Lügat-i Nâcî'nin Tâhirü'l-Mevlevî tarafından tashih edilmiş ve genişletilmiş baskısını yeni harflere çevirerek 2009'da yayımlamıştır (Muallim Nâcî (2009). *Lügat-i Nâcî*. hzl. Ahmet Kartal. Ankara: TDK Yay.). Zeki Efendi'nin tertip ettiği Küçük Lügat-i Nâcî ise 2019'da eski ve yeni harfli olarak basılmıştır (Muallim Nâcî (2019). *Lügat-i Nâcî*. İstanbul: Beyan Yay.).

1. Lügat-i Nâcî'deki Şair ve Yazar Biyografileri

Lügat-i Nâcî'nin genel olarak biyografiler açısından zengin olduğunu söyleyebiliriz. Şairler, yazarlar, âlimler, tarihî ve efsanevî şahsiyetler madde başı olarak lügatte yer alır. Eserde daha çok Türk şair ve yazarlarının biyografileri bulunmakla birlikte az sayıda Arap ve Fars edibi de tanıtılmıştır.

Bu biyografilerin tespit edilebilmesi için belli başlı lügat baskılarının karşılaştırılması gerektiğini düşündük. Bunun için Müstecâbîzâde İsmet'in, Muallim Nâcî'nin notları ve müsveddelerine göre tamamladığı lügatin eski iki baskısı, Tâhirü'l-Mevlevî'nin çok sayıda madde başı, kelime ve isimler ekleyerek genişlettiği neşri ve Zeki Efendi'nin örnekler ile şahit beyitleri çıkarmak suretiyle oluşturduğu yeni baskısını karşılaştırdık. Karşılaştırdığımız lügat baskılarını kısaca tanıtmak faydalı olacaktır.

a. Müstecâbîzâde İsmet (1316). *Tetimme-i Lügat-i Nâcî*. İstanbul: Asır Matbaa ve Kütübhânesi. 1426 sayfa.

Bu baskı, Müstecâbîzâde İsmet'in, Muallim Nâcî'nin notlarından hareketle onun kaldığı yerden devam ederek tamamladığı lügatin eski baskılarından biridir. Eserin kapağında "muharriri" başlığı altında Müstecâbîzâde İsmet yazılıdır. Madde başlarından önceki sayfada hatâ-savâb cetveli vardır. Madde başları üç ayrı harekeye göre sırayla verilmiştir. Bu neşir, karşılaştırmada M1 kısaltmasıyla gösterilecektir.

Lügatin 1426 sayfadan oluşan ilk neşirlerinde genellikle yazar adı, matbaa bilgisi, basım yeri ve tarihi bulunmaz. Başta "ihtârât", "işârât" başlıkları altında lügat hakkında bilgilendirme yapılmış olup daha sonra "hatâ ve savâb cedveli" gelmektedir. Bundan sonra ise "Çocuklar İçin Lügat Kitâbı" başlığı altında madde başları verilmeye başlamıştır.

Biz iç kapağında Müstecâbîzâde İsmet'in muharrir olarak gösterildiği, baskı yeri ve tarihi olan, yukarıda künyesi verilen neşri kullanmayı tercih ettik. Dönemin bazı süreli yayınlarında lügatin bu şekilde basıldığına dair bilgiler vardır (Özsarı 2008: 1306).

² Bu yazı şu çalışmada da yer almaktadır: Faruk Kadri Timurtaş (1997). "Muallim Nâcî ve Lugatı" *Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri)*. hzl. Mustafa Özkan. Ankara: TDK Yay. 344-350.

b. Muallim Nâcî (1322). *Lügat-i Nâcî*. İstanbul: Asır Matbaası. 819 sayfa.

Hata-savâb sayfası bu baskıda kaldırılmış, madde başları hareke düzenine göre verilmiştir. Bu baskı, karşılaştırmada M2 olarak gösterilecektir. Sayfa sayıları farklı olsa da bu baskının içeriğinin M1 ile aynı olduğu söylenebilir. Sözlükteki yazılar M1'e göre biraz daha küçültülmüş; buna karşın sütunlar genişletilmiştir. Yazılışları ve anlamları birbirine çok yakın olan ve aynı kökten türeyen bazı kelimeler M1'de alt alta yeni maddeler şeklinde verilmişken, M2'de bunlar yan yana yazılarak maddeler birleştirilmiştir. M2'de az sayıda madde başı yeni kelime eklendiği, bazı maddelerin şahit beyitlerinin çıkarıldığı görülmüştür.

c. Muallim Nâcî (?). *Lügat-i Nâcî*. İstanbul: Asır Matbaası. 960 sayfa.

Bu baskıda kelimelerin hareke sıralamasına göre verilme usulü değiştirilmiş ve her harfteki bütün kelimeler alfabetik olarak sıralanmıştır. Lügatin bu baskısı Tâhirü'l-Mevlevî tarafından genişletilmiştir. Karşılaştırmada T olarak gösterilecektir.

d. Muallim Nâcî (?). *Küçük Lügat-i Nâcî*. İstanbul: Asır Matbaası. 902 sayfa.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin musahhihliğini yaptığı lügat baskısına dayanan bu baskıda madde başlarının cümle içinde kullanımı ve şahit beyitler kaldırılmış; bazı madde başları sözlükten çıkarılmış; lügat çocuklar için küçük ebatlı olarak yayımlanmıştır. Bu baskı Zeki Efendi tarafından hazırlandığı için karşılaştırmada Z kısaltmasıyla gösterilecektir.

Lügatin karşılaştırılan baskılarında şair ve yazar biyografilerinin hangi sayfalarda yer aldığını gösteren tablo şu şekildedir³:

Tablo 1. *Lügat-i Nâcî*'nin Çeşitli Baskılarında Şair ve Yazar Biyografilerinin Tespiti

Sıra No	Şair-Yazar Adı	Lügat Baskılarında Biyografilerin Bulunduğu Sayfa Numaraları			
		M1	M2	T	Z
1	A'şâ	-	-	88	-
2	Bâkî	238-39	141	149	-
3	Bahâyî	260-61	156	176-77	-
4	Sâbit	464-65	275-76	304-05	-
5	Hâkânî	566	332	369	-
6	Hâkânî-i Şîrvânî	-	-	369 ⁴	-

³ Lügatte Nâimâ, Neşrî gibi tarihçiler ile şârih Nusret Efendi'nin şiirlerinin olduğu söylendiğinden; meşhur şârihler Sûdî ve Şem'î ise edebî eserler üzerine yazdıkları şerhlerden dolayı araştırmaya dâhil edilmiştir.

⁴ M1'de sadece Hâkânî maddesi var. T'de ise madde bitiminden sonra "Bir de Hâkânî-i Şîrvânî vardır ki Hassânü'l-Acem unvânıyla yâd olunur. Şu'arâ-yı Fûrs miyânında tumturak elfâziyla şöhret almış ve 582'de vefât etmiştir." cümleleri eklenmiş. Bu kısmı Tâhirü'l-Mevlevî eklemiştir.

7	Zâik	-	-	419-20	-
8	Zâtî	643-44	376-77	420-21	-
9	Zekâî	-	-	422	-
10	Râgıb	653-55	382-83	427-29	-
11	Zeyneb	-	-	460	-
12	Sâmî	-	-	465	-
13	Sürûrî (Muslihiddin Mustafa)	-	-	474	-
14	Sürûrî (Seyyid Osman)	-	-	474	-
15	Sezâyî	-	-	475	-
16	Saîd Bey	-	-	476	-
17	Sinan Paşa	-	-	483	-
18	Sûdî	-	-	486	-
19	Seyyid Vehbî	-	-	488-89	-
20	Şânizâde	-	-	493	-
21	Şâhidî	-	-	493	-
22	Şahin Giray	-	-	494	-
23	Şeref Hanım	-	-	498	-
24	Şem'î	-	-	503	-
25	Sâib-i Tebrîzî	-	-	507	-
26	Sabrî-i Şâkir	-	-	508	-
27	Ziyâ Paşa	-	-	518	-
28	Ârif (Kedhudâzâde Mehmed)	-	-	528	-
29	Ârif Hikmet Bey (Şeyhülislam)	-	-	528	-
30	Ârif Hikmet Bey (Hersekli)	-	-	528-29	-
31	Âşık Paşa	-	-	529	-
32	Âşık Çelebi	-	-	529	-
33	Âsim (Ahmed-i Ayn tâbî)	-	-	529-30	-
34	Âsim (Çelebizâde İsmail)	-	-	530	-
35	Âkif Bey	-	-	530-31	-

36	Âkif Paşa	-	-	530	-
37	İzzet Bey	-	-	535	-
38	İzzet Molla	-	-	535	-
39	Atâyî	-	-	538	-
40	Avnî Bey	-	-	545	-
41	Aynî	-	-	546	-
42	Gâlib	-	-	547	-
43	Gavsî Dede	-	-	553	-
44	Fâzıl-ı Enderûnî	-	-	558	-
45	Firdevsî	-	-	563	-
46	Ferîdûn Bey	-	-	567	-
47	Fasîh Dede	843	490	569	-
48	Fuzûlî	857-58	506	570-71	-
49	Fitnat	853	502	571	-
50	Fennî	-	-	575	-
51	Fîrûzâbâdî	-	-	577	-
52	Kâtib Çelebi	-	-	607	-
53	Kâzım Paşa	-	-	610	-
54	Ka'b	916	543	630	-
55	Kemâl Bey	-	-	636-37	-
56	Lâmî'î Çelebi	-	-	651	-
57	Lebîd bin Rebî'a	-	-	653	-
58	Mütenebbî	1170	683	708	-
59	Mantıkî	-	-	848-49	-
60	Münîb Efendi	-	-	855	-
61	Münîf Efendi	-	-	855	-
62	Mihri	-	-	869-70	-
63	Meydânî	-	-	873	-

64	Nâilî-i Kadîm	1326	765	876	-
65	Nâbî	1308-09	756	877-78	-
66	Nâcî	1310-12	757-58	878-80	-
67	Nâdirî Çelebi	-	-	881	-
68	Nâsır Husrev-i Alevî	-	-	883	-
69	Nâsır Abdalbâkî Dede	-	-	883	-
70	Nâyî Osmân Dede	-	-	888	-
71	Necâtî	-	-	890	-
72	Nahîfî	-	-	892	-
73	Nedîm	1333 ⁵	769	894-95	-
74	Nergisî	-	-	895	-
75	Nesîmî	-	-	898 ⁶	-
76	Neş'et	-	-	898-99	-
77	Neşâtî	-	-	899	-
78	Neşrî	-	-	899	-
79	Nusret Efendi	-	-	900-01	-
80	Nutkî Dede	-	-	901	-
81	Nizâmî-i Karamanî	-	-	902	-
82	Nizâmî-i Gencevî	-	-	902	-
83	Na'îmâ	-	-	904	-
84	Nef'î	1343-44	774-75	905-06	-
85	Nevâyî	-	-	912	-
86	Nevres-i Kadîm	-	-	913	-
87	Nev'î	-	-	914	-
88	Neylî	-	-	917-18	-
89	Vâsif Efendi	-	-	920 ⁷	-

⁵ M1'de sayfa numarası 1333 yerine sehven 1303 yazılmış. Aslında bu baskıdaki 1330-1336. sayfalar 1300-1306 şeklinde yanlış numaralandırılmış, takip eden sayfa ise 1337'dir. M1 gibi 1426 sayfadan oluşan lüğatin başka baskılarında da aynı hata vardır.

⁶ Nesîm'den sonra gelmesi gerekirken bir sonraki neşş (نشر) maddesinden sonra yazılmış.

90	Vâsıf-ı Enderûnî	-	-	920	-
91	Vâlihî	-	-	921	-
92	Vatvât	1381	794	929	-
93	Vehbî (Sünbülzâde) ⁸	-	-	933-34	-
94	Hâtif Efendi	-	-	935	-
95	Hemdem Çelebi	-	-	944	-
96	Yâkût-i Hamevî	-	-	951	-
97	Yahyâ Efendi	-	-	953	-
98	Yahyâ Bey	-	-	953	-

Karşılaştırmaya göre lüğatin M1 ve M2 neşirleri biyografiler bakımından aynı olup az sayıda biyografi içermektedir. T neşrine birçok biyografinin eklendiği ve Z neşrinde ise hiçbir biyografinin bulunmadığı görülmektedir.

Madde başları bakımından en geniş neşre (T) göre Lügat-i Nâcî'deki Türk şair ve yazarlar şunlardır⁹: Âkif Bey¹⁰ (1873-1936), Âkif Paşa (1787- 1845), Ârif (Kedhudâzâde Mehmed) (1771-1849), Ârif Hikmet Bey (Hersekli) (1839-1903), Ârif Hikmet Bey (Şeyhülislam) (1786- 1859), Âsım (Ahmed-i Ayntâbî) (1819), Âsım (Çelebizâde İsmâîl) (1685?-1760), Âşık Çelebi (1572), Âşık Paşa (1332), Atâyî (1635), Avnî Bey (1883), Aynî (1766-1837), Bahâyî (1601-1654), Bâkî (1600), Fasîh Dede (1699), Fâzıl-ı Enderûnî (1756-57?-1810), Fennî (1715), Ferîdün Bey (1583), Fitnat (1780), Fuzûlî (1556), Gâlib (1757-1799), Gavsî Dede (1697), Hâkânî (1606), Hâtif Efendi (1849), Hemdem Çelebi (1807-1861-62), İzzet Bey (1809), İzzet Molla (1786-1829), Kâtib Çelebi (1609-1657), Kâzım Paşa (1821-1890), Kemâl Bey (1840-1888), Lâmi'î Çelebi (1473-1532), Mantıkî (1635), Mihrî (1514-15), Münîb Efendi (1731?-1828), Münîf Efendi (1743-44), Nâbî (1642-1712), Nâcî (1850-1893), Nâdirî Çelebi (1572-1626), Nahîfî (1665-66 -1738), Nâilî-i Kadîm (1666), Na'îmâ (1655?-1716), Nâsır Abdalbâkî Dede (1765-1821), Nâyî Osmân Dede (1729-30), Necâtî (1443-1446?-1509), Nedîm (1681-1730), Nef'î (1572?-1635), Nergisî (1635), Nesîmî (1404-05), Neş'et (1735-1807), Neşâtî (1674), Neşrî (1520), Nevâyî (1441-1501), Nev'î (1533-34-1599), Nevres-i Kadîm (1762), Neylî (1673-1748), Nizâmî-i Karamanî (1469-1473?), Nusret Efendi (1794), Nutkî Dede

⁷ "Vâsıf" maddesi lüğatin yeni baskısında (T), Vâsıf Efendi ve Vâsıf-ı Enderûnî maddesinden sonra geliyor. Lügatteki sıralama usulüne göre "Vâsıf" maddesinin önce verilmesi gerekirdi. Birkaç yerde daha buna benzer sıralama hataları vardır.

⁸ Sünbülzâde Vehbî maddesi kısaca tanıtıldıktan sonra "Bir de Seyyid Vehbî vardır ki ismi Hüseyin olup Yeni Şehir kazasından ma'zûlen intikâl eden İmâmzâde Efendi'nin kedhudâsı Hâcî Ahmed'in oğludur..." şeklinde biyografi devam etmektedir. Madde başı olan Seyyid Vehbî ise "Hüseyin, Yeni Şehir kazasından ma'zûlen intikâl eden İmâmzâde Efendi'nin kedhudâsı Hâcî Ahmed'in oğludur..." cümlesiyle başlamaktadır. Her iki maddedeki Seyyid Vehbî için yazılanlar aynı olup Tâhirü'l-Mevlevî'nin bunlardan birini mükerrer olarak yazdığı anlaşılmaktadır.

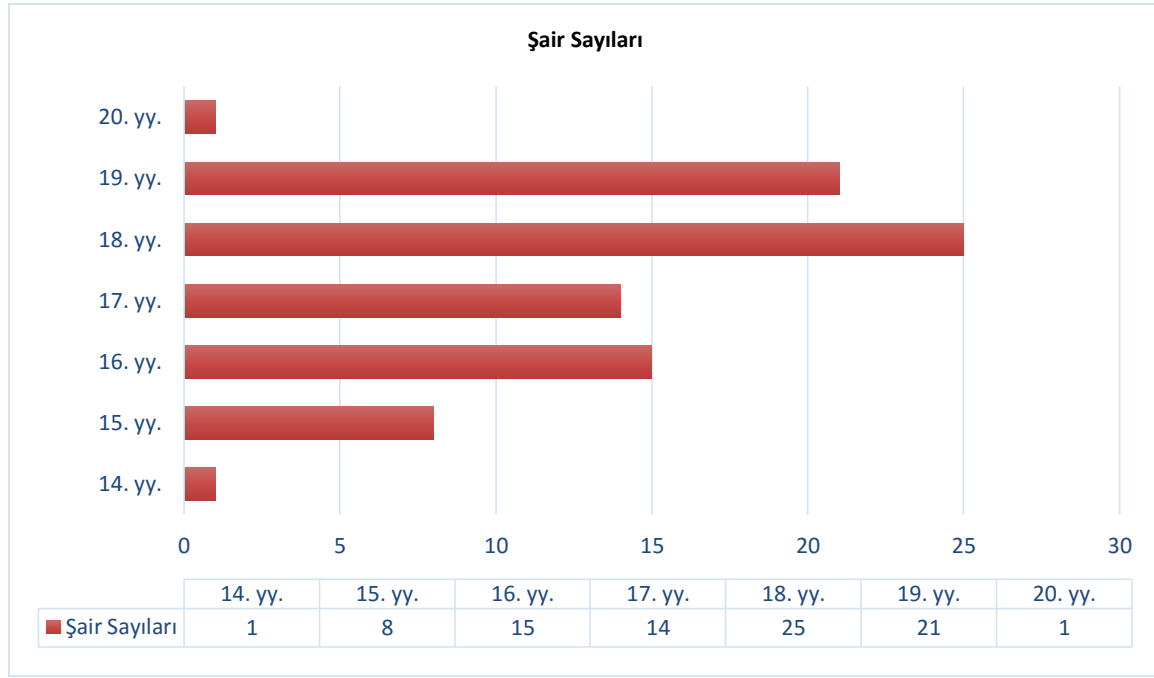
⁹ Ediplerin isimlerinden sonra verilen tarihlerin ilki doğum, ikincisi ise ölüm tarihidir. Doğum tarihi tam olarak bilinmeyenlerin sadece ölüm tarihleri verilmiştir.

¹⁰ Âkif Paşa maddesi altında "Safahât nâzımı Âkif Bey Efendi" şeklinde tanıtılıyor.

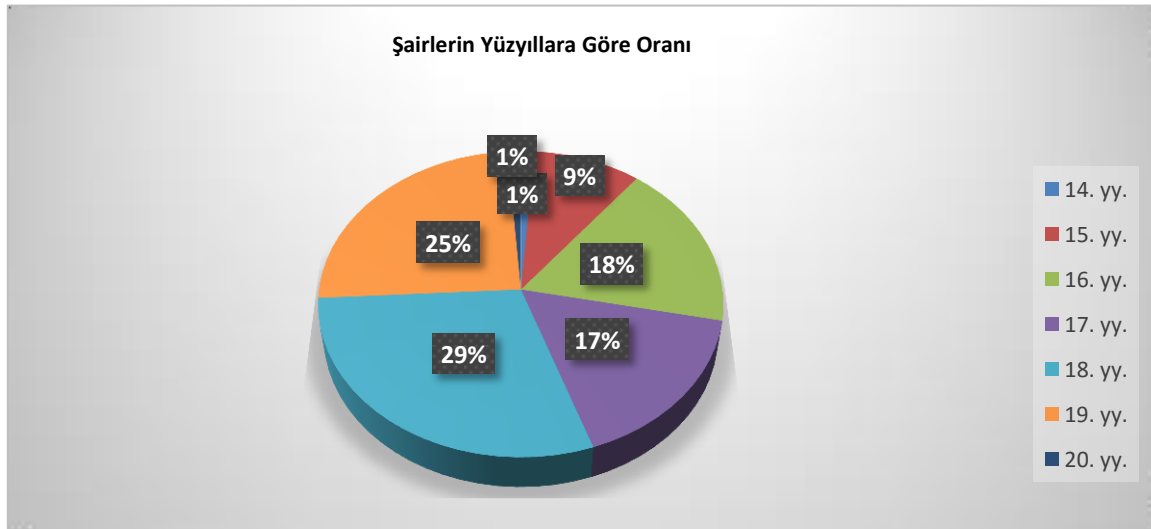
(1762-1804), Râgıb (1763), Sâbit (1712), Sabrî-i Şâkir (1645), Saîd Bey (1837), Sâmî (1734), Seyyid Vehbî (1736), Sezâyî (1699-70-1738), Sinan Paşa (1486), Sûdî (1599?), Sürûrî (Muslihiddîn) (1492-1562), Sürûrî (Seyyid Osmân) (1752-1814), Şâhidî (1470-1550), Şahin Giray (1787), Şânizâde (1826), Şem'î (1591-92), Şeref Hanım (1809-1861), Vâlihî (1588), Vâsif Efendi (1806), Vâsif-ı Enderûnî (1824), Vehbî (Sünbülzâde) (1720-21-1809), Yahyâ Bey (1582), Yahyâ Efendi (1644), Zâik (1852-53), Zâtî (1546), Zekâî (1812-13), Zeyneb (1474-75), Ziyâ Paşa (1829-1880).

Tablo 2. *Lügat-i Nâcî'de Biyografisi Bulunan Türk Şairlerinin Yüzyıllara Göre Dağılımı ve Sayıları*

Yüzyıl	Şairler	Şair Sayısı
14. yy.	Âşık Paşa	1
15. yy.	Mihrî, Necâtî, Nesîmî, Neşrî, Nevâyî, Nizâmî-i Karamanî, Sinan Paşa, Zeyneb	8
16. yy.	Âşık Çelebi, Bâkî, Ferîdûn Bey, Fuzûlî, Hâkânî, Lâmi'î Çelebi, Nev'î, Sûdî, Sürûrî (Muslihiddîn), Şâhidî, Şem'î, Vâlihî, Yahyâ Bey, Yahyâ Efendi, Zâtî	15
17. yy.	Atâyî, Bahâyî, Fasîh Dede, Gavsî Dede, Kâtib Çelebi, Mantıkî, Nâbî, Nâdirî Çelebi, Nâilî-i Kadîm, Nef'î, Nergisî, Neşâtî, Sâbit, Sabrî-i Şâkir	14
18. yy.	Âsım (Çelebizâde İsmâîl), Fennî, Fitnat, Gâlib, İzzet Bey, Münîb Efendi, Münîf Efendi, Nahîfî, Na'îmâ, Nâyî Osmân Dede, Nedîm, Neş'et, Nevres-i Kadîm, Neylî, Nusret Efendi, Nutkî Dede, Râgıb, Sâmî, Seyyid Vehbî, Sezâyî, Sürûrî (Seyyid Osmân), Şahin Giray, Vâsif Efendi, Vehbî (Sünbülzâde), Zekâî	25
19. yy.	Âkif Paşa, Ârif (Kedhudâzâde Mehmed), Ârif Hikmet Bey (Hersekli), Ârif Hikmet Bey (Şeyhülislam), Âsım (Ahmed-i Ayntâbî), Avnî Bey, Aynî, Fâzıl-ı Enderûnî, Hâtif Efendi, Hemdem Çelebi, İzzet Molla, Kâzım Paşa, Kemâl Bey, Nâcî, Nâsır Abdalbâkî Dede, Saîd Bey, Şânizâde, Şeref Hanım, Vâsif-ı Enderûnî, Zâik, Ziyâ Paşa	21
20. yy.	Âkif Bey	1
	Toplam	85

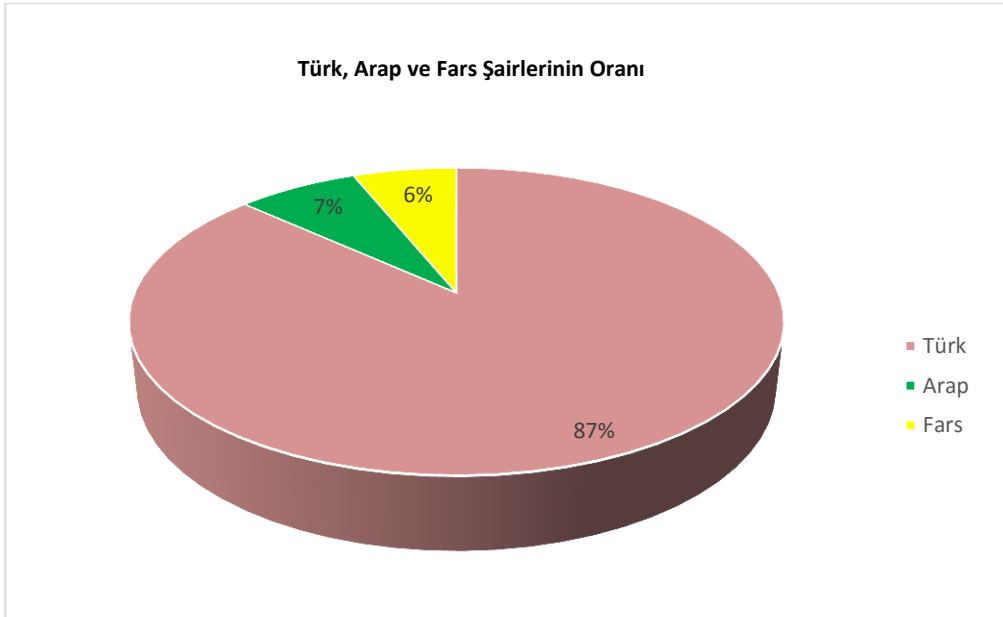
Grafik 1. Lügat-i Nâcî’de biyografisi bulunan Türk şairlerinin yüzyıllara göre dağılımı

Grafik 2. Lügat-i Nâcî’de biyografisi bulunan Türk şairlerinin yüzyıllara göre oranı

Lügatteki Arap Edebiyatı sahası şair ve yazarları A’şâ (629?), Fîrûzâbâdî (1329-1415), Ka’b (645?), Lebîd bin Rebî’a (660-61?), Meydânî (1124), Mütenebbî (965), Yâkût-i Hamevî (1229)’dir. Fars Edebiyatı sahasındaki

edipler ise Firdevsî (1020?), Hâkânî-i Şîrvânî (1126-1199), Nâsır Husrev-i Alevî (1139-40), Nizâmî-i Gencevî (1195-96), Sâib-i Tebrîzî (1667-68) ve Vatvât (1177) şeklinde sıralanabilir¹¹.

Grafik 3. Lügat-i Nâcî’de biyografisi bulunan Türk, Arap ve Fars şairlerinin oranı

Lügat-i Nâcî’nin genişletilmiş baskısında (T) toplam 98 şair ve yazar bulunmaktadır. Lügatin eski baskılarında 17 biyografi bulunduğu göre, geri kalan 81 biyografinin Tâhirü’l-Mevlevî tarafından lügate sonradan eklendiği anlaşılmaktadır.

2. Lügat-i Nâcî’nin, Edip Biyografileri Bakımından Osmanlı Şairleri, Mecmua-i Muallim ve Esâmî ile Karşılaştırılması

Lügat-i Nâcî’de bulunan 98 biyografinin 81’ini Tâhirü’l-Mevlevî’nin eklediğini tespit etmiştik. Bu tespit akla bazı soruları getirdi. Acaba Tâhirü’l-Mevlevî eklediği bu biyografileri çeşitli kaynaklardan istifade ederek kendisi mi yazmıştı? Tâhirü’l-Mevlevî’nin yararlandığı kaynaklar arasında Muallim Nâcî’nin biyografik eserleri var mıydı? Bu sorulara cevap verilebilmesi için Nâcî’nin Osmanlı Şairleri, Esâmî ve Mecmua-i Muallim gibi biyografik eserleri ile Lügat-i Nâcî’nin mukayese edilerek değerlendirilmesi gerekiyordu. Ayrıca bu mukayese Nâcî’nin biyografik eserleri yanında, edip biyografileri bakımından Lügat-i Nâcî’nin yeri ve değerinin tespit edilebilmesini de sağlayacaktı.

¹¹ Lügatteki Arap ve Fars ediplerinin sayısı az olduğundan bunlar hakkında istatistikî bilgiler içeren tablo ve grafiklerin hazırlanmasına gerek duyulmamıştır.

Muallim Nâcî'nin Osmanlı Şairleri adlı eseri üzerine Cemal Kurnaz tarafından bir çalışma yapılmıştır. Cemal Kurnaz, 13 şair biyografisinin yer aldığı Osmanlı Şairleri'ne Nâcî'nin Mecmua-i Muallim'de neşrettiği biyografileri de ekleyerek eserdeki biyografi sayısını 38'e çıkarmış; Nâcî'nin Esâmî adlı biyografik eserinden seçtiği 69 Türk şairini de eserin sonuna eklemiştir. Böylece Kurnaz'ın hazırlamış olduğu çalışmada 107 şair yer almaktadır (Kurnaz 2000: X).

Lügat-i Nâcî ile yazarın diğer biyografik eserlerini karşılaştırırken lügati esas alarak, diğer eserlerle biyografiler bakımından muhteva taraması yaptık. Cemal Kurnaz'ın neşrettiği Osmanlı Şairleri'nde, Mecmua-i Muallim ve Esâmî'den alınan Osmanlı dönemi şairleri de bulunduğu için karşılaştırmada bu neşir ile birlikte Esâmî'nin eski harfli neşirini kullandık.

Tablo 3. *Lügat-i Nâcî ile Muallim Nâcî'nin Diğer Biyografik Eserlerinde Şair ve Yazar Biyografilerinin Karşılaştırılması*

Lügat-i Nâcî	Osmanlı Şairleri	Mecmua-i Muallim	Esâmî
Âkif Bey	-	-	-
Âkif Paşa	-	-	+
Ârif (Kedhudâzâde Mehmed)	-	+	+
Ârif Hikmet Bey (Hersekli)	-	-	-
Ârif Hikmet Bey (Şeyhülislam)	+	-	+
Âsım (Ahmed-i Ayntâbî)	-	-	+
Âsım (Çelebizâde İsmâîl)	-	-	+
Âşık Çelebi	-	-	+
Âşık Paşa	-	-	+
Atâyî	+	-	+
Avnî Bey	-	+	+
Aynî	-	-	+
Bahâyî	-	+	+
Bâkî	+	+	+
Fasîh Dede	-	+	+
Fâzıl-ı Enderûnî	-	-	+
Fennî	-	-	+
Ferîdûn Bey	-	-	+

Fıtnat	-	+	+
Fuzûlî	-	-	+
Gâlib	-	+	+
Gavsî Dede	-	-	+
Hâkânî	+	+	+
Hâtif Efendi	-	-	+
Hemdem Çelebi	-	-	+
İzzet Bey	-	+	+
İzzet Molla	-	-	+
Kâtib Çelebi	-	-	+
Kâzım Paşa	-	-	-
Kemâl Bey	-	-	-
Lâmi'î Çelebi	-	-	+
Mantıkî	+	-	+
Mihri	-	-	+
Münib Efendi	-	-	+
Münif Efendi	+	-	+
Nâbî	-	-	+
Nâcî	-	-	-
Nâdirî Çelebi	-	-	-
Nahîfî	+	-	+
Nâilî-i Kadîm	-	+	+
Na'îmâ	-	-	+
Nâsır Abdalbâkî Dede	-	-	-
Nâyî Osmân Dede	-	-	-
Necâtî	-	-	+
Nedîm	-	-	+
Nef'î	-	-	+
Nergisî	-	-	+

Nesîmî	-	-	+
Neş'et	+	+	+
Neşâtî	-	-	-
Neşrî	-	-	-
Nevâyî	-	-	-
Nev'î	-	+	+
Nevres-i Kadîm	-	-	+
Neylî	-	+	+
Nizâmî-i Karamanî	-	-	-
Nusret Efendi	-	-	+
Nutkî Dede	-	-	-
Râgıb	-	+	+
Sâbit	-	+	+
Sabrî-i Şâkir	-	-	+
Saîd Bey	-	+	+
Sâmî	-	-	+
Seyyid Vehbî	+	+	+
Sezâyî	-	-	+
Sinan Paşa	-	-	+
Sûdî	-	-	+
Sürûrî (Muslihiddîn)	-	+	+
Sürûrî (Seyyid Osmân)	-	-	+
Şâhidî	-	-	+
Şahin Giray	-	-	+
Şânizâde	-	-	+
Şem'î	-	-	+
Şeref Hanım	-	-	+
Vâlihî	-	-	-

Vâsıf Efendi	-	-	+
Vâsıf-ı Enderûnî	+	+	+
Vehbî (Sünbülzâde)	+	+	+
Yahyâ Bey	-	-	+
Yahyâ Efendi	+	+	+
Zâik	-	-	+
Zâtî	-	+	+
Zekâî	-	-	+
Zeyneb	-	-	+
Ziyâ Paşa	-	-	-

Tablo 4. Arap ve Fars Edipleri Bakımından Lügat-i Nâcî ile Esâmî'nin Karşılaştırılması

Lügat-i Nâcî	Esâmî
A'şâ	+
Firdevsî	+
Fîrûzâbâdî	+
Hâkânî-i Şîrvânî	+
Ka'b	+
Lebîd bin Reb'â	+
Meydânî	+
Mütenebbî	+
Nâsır Husrev-i Alevî	+
Nizâmî-i Gencevî	+
Sâib-i Tebrîzî	+
Vatvât	+
Yâkût-i Hamevî	-

SONUÇ

Muallim Nâcî, hazırladığı sözlüğü fasiküller hâlinde neşretmeye başlamış ancak kendisinin vefatı üzerine sözlük tamamlanamamıştır. Sözlüğün tamamlanmasında ve daha sonra ilavelerle genişletilmesinde birçok kişinin emeği vardır. Bunların başında Asır Kitabevi sahibi Kirkor Faik Efendi gelmektedir. Kirkor Efendi, Nâcî'nin vefatı üzerine sözlüğün fasiküllerini satın alıp tamamlanması için Müstecâbîzâde İsmet ile anlaşmış; Müstecâbîzâde İsmet, Nâcî'nin notları ve müsveddelerinden hareketle sözlüğü tamamlamıştır. Eser Lügat-i Nâcî adıyla çeşitli baskılar yapmıştır. Lügat rağbet görüp meşhur olunca Kirkor Efendi, hareke düzenine göre hazırlanmış olan lüğatin dizim şeklini değiştirerek bütün madde başlarını alfabetik olarak tertip ettirmek ve ayrıca lüğati genişletmek istemiş, bu işi Tâhirü'l-Mevlevî'ye teklif etmiştir. Kelimelerin dizim işini Zekî Efendi'nin yapmasını isteyen Tâhirü'l-Mevlevî lüğati inceleyerek gerekli tashihlerin yapılması ve yeni kelimelerin eklenmesi görevini üstlenmiştir. Tâhirü'l-Mevlevî çok sayıda yeni kelime, şair ve yazar biyografisini ekleyerek lüğati genişletmiş ve bugün dahi istifade edilen Lügat-i Nâcî'nin yeni baskısı ortaya çıkmıştır. Bilahare Kirkor Efendi Lügat-i Nâcî'nin madde başı kelimelerindeki örnek cümle ve beyitler ile kimi kelimelerin eserden çıkartılması suretiyle çocuklara yönelik daha sade ve kısa bir Lügat-i Nâcî hazırlamak istemiştir. Bu çalışmayı Zeki Efendi yapmış ve Küçük Lügat-i Nâcî neşredilmiştir.

Lügat-i Nâcî üzerine yapılan araştırmadan elde edilen sonuçların şu başlıklar altında verilmesi yararlı olacaktır:

Biyografilerin Yazımındaki Usul

Ediplerin mahlas veya adlarının sözlük anlamları genellikle madde başı olarak verildikten sonra, söz konusu mahlas veya adlara ait biyografiler yeni birer madde başı altında lüğatte yer almıştır. Bununla birlikte az sayıda edip ise tek bir madde içinde, ilgili kelimenin sözlük anlamından sonra tanıtılmıştır.

Lügat-i Nâcî'deki şair ve yazarların bazısı bir iki cümle ile kısaca tanıtılırken, bazısının tanıtımı daha geniş tutulmuştur. Şöhret sahibi edipler hakkında daha fazla bilgi verildiği söylenebilir. Biyografilerde ediplerin doğum ve ölüm tarihlerinden bilinenlerin verilmesine özen gösterilmiştir. Ediplerin nereli oldukları ve meslekleri söylenmiş; tanınmış eserleri ve ayırt edici edebî yönleri belirtilmiştir. Kimi biyografilerde, edebî kişilikler ve eserlere dair daha ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır.

Şair ve Yazar Biyografileri Bakımından Lügat-i Nâcî Baskılarının Karşılaştırılması

Muallim Nâcî'nin lüğatini “fetvâ” maddesine kadar yazabildiğini yukarıda belirtmiştik. Bu takdirde Muallim Nâcî'nin yazdığı şair ve yazarların biyografileri “fetvâ” maddesine kadar olacaktır. Lüğatin eski baskılarında sadece 17 edibin biyografisinin bulunduğunu tespit ettik. Esasen Muallim Nâcî, lüğatinde 16 şairin biyografisini yazabilmiş, Müstecâbîzâde İsmet de lüğati ikmâl ederken Muallim Nâcî'nin biyografisini ekleyerek şair biyografilerini 17'ye çıkarmıştır. Nâcî'nin lüğatine yazdığı edebî biyografiler şunlardır: Bahâyî, Bâkî, Fasîh Dede, Fitnat, Fuzûlî, Hâkânî, Ka'b, Mütenebbî, Nâbî, Nâilî-i Kadîm, Nedîm, Nef'î, Râgıb, Sâbit, Vatvât, Zâtî. Bunlardan Türk şairlerinin dışında kalan Arap şairlerinden Ka'b ve Mütenebbî ile Fars edibi Vatvât müstakil olarak madde başında verilmeyip ilgili kelimelerin sözlük anlamından sonra madde içinde tanıtılmıştır. Ayrıca Ka'b ve Vatvât'a

ait bilgiler oldukça kısadır. Ka'b için "Ka'b bin Züheyr: Meddâh-ı Hazret-i Peygamber" (Müstecâbîzâde İsmet 1316: 916), Vatvât için ise "Meşhur bir şairin lakabıdır ki gece gözleri görmediği için bu ismi almıştır. (Müstecâbîzâde İsmet 1316: 1381)" denilmiştir.

Lügat-i Nâcî baskılarını karşılaştırdığımız tabloyu değerlendirirken Lügat-i Nâcî'nin genişletilmiş baskısında (T) 98 şair ve yazar bulunduğunu; bunların 16'sını Muallim Nâcî'nin yazdığını, Nâcî maddesinin ise Müstecâbîzâde tarafından eklendiğini ve kalan 81 biyografinin Tâhirü'l-Mevlevî tarafından hazırlandığını tespit ettik.

Lügat-i Nâcî ile Muallim Nâcî'nin Biyografik Eserlerinin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma Lügat-i Nâcî hakkında önemli sayılabilecek sonuçlara ulaşmamızı sağladı. Lügat-i Nâcî'deki biyografilerin bir kısmı sadece Esâmî'de, diğer bir kısmı ise Esâmî ile birlikte Osmanlı Şairleri ve/veya Mecmua-i Muallim'de yer almaktadır. Tâhirü'l-Mevlevî'nin 81 biyografiyi hazırlarken Muallim Nâcî'nin biyografik eserlerine müracaat ettiği ve çoğunlukla Esâmî'deki biyografileri kullandığı tespit edilmiştir.

Lügat-i Nâcî'deki 82 biyografi Esâmî'de geçmektedir. Nâcî maddesinin Müstecâbîzâde İsmet tarafından yazıldığı yukarıda ifade edilmişti. Kalan 15 biyografi Nâcî'nin biyografik eserlerinde bulunmadığı için bunların Tâhirü'l-Mevlevî tarafından ya bizzat hazırlandığı ya da başka biyografik eser veya eserlerden alınarak lügate eklenmiş olduğu düşünülebilir. Söz konusu biyografiler şu şekilde sıralanabilir:

Âkif Bey, Ârif Hikmet Bey (Hersekli), Kâzım Paşa, Kemâl Bey, Nâdirî Çelebi, Nâsır Abdulbâkî Dede, Nâyî Osmân Dede, Neşâtî, Neşrî, Nevâyî, Nizâmî-i Karamanî, Nutkî Dede, Vâlihî, Yâkût-i Hamevî, Ziyâ Paşa.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin, kendisi gibi Mevlevî olan Nâsır Abdulbâkî Dede, Nâyî Osmân Dede, Neşâtî ve Nutkî Dede gibi şairleri lügate eklemesi ve Hersekli Ârif Hikmet Bey, Kâzım Paşa, Kemâl Bey ve Ziyâ Paşa gibi 19. yüzyılın önde gelen şairlerini tanıtmaya çalışması dikkate değerdir. Ayrıca çağdaşı Mehmed Âkif Bey'i de "Safahât nâzımı" tabiriyle lügate eklemiştir.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin Lügate Katkıları

Tâhirü'l-Mevlevî külfetli bir çalışma yaparak lügate çok sayıda madde başı eklemiştir; eski maddelerin içeriğine eklemeler yapmış ve böylece eseri genişletmiştir. Bu çalışmasının bir parçası da çok sayıda biyografinin lügate eklenmesi olmuştur. Tâhirü'l-Mevlevî'nin eklediği biyografilerin çoğunluğu Nâcî'nin biyografik eserlerinde geçmektedir. Tâhirü'l-Mevlevî'nin eklediği 81 biyografiden 66'sı Esâmî'de bulunmaktadır.

Edip biyografilerinin lügate nasıl eklendiğine dair şu birkaç örnek Tâhirü'l-Mevlevî'nin katkıları hakkında bilgiler verecektir:

Lügatin eski baskısında (M1) Fuzûlî maddesi Esâmî'dekine göre daha geniştir; Tâhirü'l-Mevlevî kendi neşrinde, Esâmî'den istifade ederek sadece kelime bazında değişiklik yapmıştır.

Lügatin yeni baskısındaki (T) Nef'î maddesi eski baskıya (M1) göre daha detaylıdır. Tâhirü'l-Mevlevî M1 neşrindeki bilgiyi birkaç kelime ilavesiyle kendi neşrine kaydetmiş, devamındaki bilgileri ise Esâmî'den aynen almıştır.

Lügatin eski baskısında (M1) Muallim Nâcî tarafından yazılan Nâilî-i Kâdîm maddesinin yeni baskıda (T) daha uzun olduğu görülmüştür. Tâhirü'l-Mevlevî'nin Esâmî'deki detaylı bilgilere göre maddeyi genişlettiği anlaşılmıştır.

Lügatin eski baskısında (M1) bulunmayan biyografilerden Necâtî ve Lâmi'î'nin biyografileri Esâmî'den aynen alınarak lügate eklenmiş; Nâbî'nin biyografisi ise Esâmî'deki bilgilere eklemeler yapılarak yeni neşre (T) alınmıştır.

Tâhirü'l-Mevlevî, lügatin eski baskılarında bulunan 17 biyografiyi kendi neşrine alırken bazılarında hiç değişiklik yapmamış, bazılarında ise çeşitli ilavelerde bulunmuştur. Bunun dışında eklediği 67 biyografide başta Esâmî olmak üzere Muallim Nâcî'nin biyografik eserlerine bağlı kalmış, bu eserlerdeki bilgileri ya değiştirmeden ya da küçük değişiklikler ve eklemelerle lügate kaydetmiştir. Böylece Tâhirü'l-Mevlevî'nin, çoğunlukla Muallim Nâcî'nin biyografik eserlerine bağlı kalarak lügate katkı sağladığı ortaya çıkmıştır.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin, mütevazı kişiliğinden ve Muallim Nâcî'ye duyduğu saygıdan dolayı lügate kendi adını musahhah olarak eklemediğini söyleyebiliriz.

Lügat-i Nâcî'de Bulunan Şair ve Yazarların Yüzyıllara Göre Dağılımı ve Sayıları

Türk Edebiyatı sahasında 14. yüzyılda 1, 15. yüzyılda 8, 16. yüzyılda 15, 17. yüzyılda 14, 18. yüzyılda 25, 19. yüzyılda 21 ve 20. yüzyılda 1 olmak üzere toplam 85 edip vardır. Lügatte daha çok 18-19. yüzyıl şairlerine yer verildiği dikkati çekmektedir.

Arap Edebiyatı sahasında 7. yüzyılda 3, 10. yüzyılda 1, 12. yüzyılda 1, 13. yüzyılda 1 ve 14. yüzyılda 1 olmak üzere toplam 7 edip vardır.

Fars Edebiyatı sahasında ise 11. yüzyılda 1, 12. yüzyılda 4 ve 17. yüzyılda 1 olmak üzere toplam 6 edip mevcuttur.

Sonuç olarak Muallim Nâcî'nin, Mecmua-i Muallim, Osmanlı Şairleri ve Esâmî'de Türk ediplerine dair yazmış olduğu biyografileri bir araya getirmesi, Lügat-i Nâcî'nin kapsayıcı ve tamamlayıcı bir eser olduğunu göstermektedir.

Lügat-i Nâcî, içerdiği 98 şair ve yazar biyografisi ile Türk Edebiyatı alanındaki araştırmalar için kıymetli bir kaynak olma özelliğini hâlâ devam ettirmektedir.

KAYNAKÇA

Muallim Nâcî (?). *Çocuklar İçin Lügat Kitâbı*.

Muallim Nâcî (?). *Küçük Lügat-i Nâcî*. İstanbul: Asır Matbaası.

Muallim Nâcî (?). *Lügat-i Nâcî*. İstanbul: Asır Matbaası.

Muallim Nâcî (1308). *Esâmî*. İstanbul: Mahmûd Beg Matbaası.

Muallim Nâcî (1322). *Lügat-i Nâcî*. İstanbul: Asır Matbaası.

Muallim Nâcî (1978). *Lügat-i Nâcî*. İstanbul: Çağrı Yay.

Muallim Nâcî (2000). *Osmanlı Şairleri*. hzl. Cemal Kurnaz. Ankara: Akçağ Yay.

Muallim Nâcî (2009). *Lügat-i Nâcî*. hzl. Ahmet Kartal. Ankara: TDK Yay.

Muallim Nâcî (2019). *Lügat-i Nâcî*. İstanbul: Beyan Yay.

Müstecâbizâde İsmet (1316). *Tetimme-i Lügat-i Nâcî*. İstanbul: Asır Matbaa ve Kütübhânesi.

Özsarı, Mustafa (2008). "Lügat-ı Nâcî'ye Dair" 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. Bildiriler*. C.3. Ankara: 1303-1309.

Tâhirü'l-Mevlevî (2012). *İstiklâl Mahkemesi Hatıraları*. hzl. Nurcan Boşdurmaz. İstanbul: Büyüyenay Yay.

Timurtaş, Faruk Kadri (1997). "Muallim Nâcî ve Lügatı" *Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri)*. hzl. Mustafa Özkan. Ankara: TDK Yay. 344-350.

Uçman, Abdullah (2003). "Lügat-i Nâcî" *İslam Ansiklopedisi*. C. 27. Ankara: TDV Yay. 219-220.

Yetiş, Kazım (2003). "Lügat-i Nâcî Ne Dereceye Kadar Muallim Nâcî'nindir?". *Türk Dili*. 85 (616). Ankara: 417-423.